

УДК 347.426.6:347.132.124

Н. В. Вороніна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗНАХІДКОЮ

Знахідка як юридичний факт — це виявлення речі, що вибула з володіння власника або іншої уповноваженої на володіння особи попри їхню волю.

Також під знахідкою можна розуміти річ, яку власник або інший володар загубив, а інша особа — знайшла. Окремо питання, пов'язані з такою підставою набуття права власності, як знахідка, та, зокрема, питання щодо порядку відшкодування витрат, пов'язаних із знахідкою, в науковій літературі не розглядалися як окремі теми дослідження. Разом з тим суміжні питання були предметом досліджень провідних українських та російських учених-юристів С. С. Алексєєва [2], В. С. Толстого [3], В. Б. Ісакова [4], О. А. Красавчикова [5], Є. О. Харитонова [6] та ін.

Отже, одним з наслідків, які тягне за собою знахідка, — це зобов'язальний, який, у свою чергу, полягає у тому, що особа, яка знайшла річ, зберігає лише (якщо з'явиться власник речі) право: 1) вимагати від особи, якій вона повернута, або особи, яка набула право власності на неї, відшкодування необхідних витрат, пов'язаних із знахідкою (зберігання, розшук власника, продаж речі тощо — ч. 1 ст. 339 ЦК України); 2) вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі до двадцяти відсотків вартості речі (ч. 2 ст. 339 ЦК України); 3) вимагати винагороди, якщо знайдена річ була предметом публічної обіцянки винагороди на умовах публічної обіцянки (ч. 3 ст. 339 ЦК України).

На думку І. Є. Енгельмана, право власності на знахідку, якщо й виникає, то ніяк не безпосередньо, а лише внаслідок неможливості здійснення попереднього зобов'язального права на винагороду за неї, що і перетворюється в право власності [7, с. 223].

Таку думку відкидали сучасники науковця К. Анненков та І. М. Тютрюмов, зазначаючи, що вона не відповідає точному змісту правила ст. 538 (Зводу законів), за яким не право на винагороду за знахідку перетворюється в право власності на неї, а сама знайдена річ при існуванні певних умов перетворюється у власність особи, що знайшла річ, звідси знахідка — безпосередній спосіб набуття права власності, тому погляд на знахідку, як тільки на факт, що породжує зобов'язальне право особи, що знайшла річ, на винагороду, повинен бути відкинутий [8, с. 146; 9].

На відміну від ЦК УРСР ст. 339 ЦК України надає право особі, що знайшла чужу річ, а також володільцям цієї речі отримувати як повне відшкодування всіх необхідних здійснених витрат, пов'язаних із розшуком особи, що загубила річ, зберіганням, реалізацією знахідки.

Особа, що знайшла річ, протягом вказаного в ЦК України строку повинна зберігати знахідку, якщо ця річ не була передана у відповідні установи. Тобто у

особи, яка знайшла річ, виникають обов'язки зберігати чуже майно, пов'язані з його безхазяйністю або з випадковим правомірним фактичним заволодінням ним. Так, зобов'язання щодо зберігання безхазяйних речей виникають стосовно: речей, які не мають власника або власник яких невідомий (ст. 335 ЦК України); щодо знахідки (ст. 337 ЦК України); щодо бездоглядної домашньої тварини (ст.ст. 340–342 ЦК України); щодо виявленого скарбу (ст. 343 ЦК України).

Відносно знахідки особа, що знайшла річ, зобов'язана проявляти звичайний ступінь дбайливості, не допускати її втрати, ушкодження або псування.

В цих випадках законодавець, як правило, не визначає умов та порядку зберігання майна, але встановлює певні правові наслідки його незбереження.

Наприклад, відповідно до ст. 337 ЦК України особа, яка знайшла загублену річ, відповідає за її втрату, знищення або пошкодження в межах її вартості лише в разі свого умислу або грубої необережності, що засвідчує встановлення певної обмеженої відповідальності зберігача знахідки, яка не настає у разі настання негативних наслідків щодо знахідки за наявності простої необережності у діях зберігача. Звичайно наявність прогалин у врегулюванні відносин зберігання майна, отриманого зберігачем в перерахованих випадках, є небажаним правовим явищем [10, с. 108–113].

Однак у разі необхідності вирішити спір щодо зберігання майна, що виник з правомірних односторонніх дій особи, суд не позбавлений можливості застосувати аналогію закону чи аналогію права відповідно до ст. 8 ЦК України.

Інститут зберігання майна визначається як сукупність правових норм ЦК України, інших актів законодавства, що регулюють відносини, в яких одна особа приймає на себе як основний обов'язок на підставі договору, адміністративного акта чи іншої правової підстави забезпечити схоронність майна інших осіб від втрати, пошкодження, псування, тобто забезпечити фізичну і певну юридичну схоронність такого майна [11, с. 8].

Хоча відповідно до ч. 4 ст. 337 ЦК України особа, яка знайшла загублену річ, відповідає за її втрату, знищення або пошкодження в межах її вартості лише в разі свого умислу або грубої необережності, мабуть цей обов'язок зберігається й при передачі її власникові приміщення (засобу транспорту), а також у міліцію, органу місцевого самоврядування або третій особі. Тому відповідальність за втрату або ушкодження лягає саме на цих осіб.

Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі до двадцяти відсотків вартості речі.

Тобто право вимагати винагороду в розмірі 20 % вартості речі виникає лише в тому випадку, коли особа не публікувала оголошення про загублену річ, а особа, яка знайшла річ, виконала обов'язки, встановлені ст. 337 ЦК України, результатом чого стало знайдення особи, яка загубила річ.

На думку Д. І. Мейера, важким з юридичної точки зору є обґрунтування права на винагороду, що надає закон особі, яка знайшла чужу річ. Та обставина, що річ була загублена власником, тобто втрачене володіння, не усуває права власності, а тому де б і в кого б він її не знайшов, він усюди має право взяти її без усякої винагороди [12, с. 79].

При цьому винагорода не є відшкодуванням зроблених по збереженню речі витрат, тому що, по-перше, витрати повинні бути доведені в кожному окремо-му випадку, а тим часом у більшості випадків знахідки їх зовсім не буває (підняття гаманця на вулиці) і, по-друге, тому, що ч. 1 ст. 339 ЦК України указує особливо на відшкодування витрат разом з винагородою.

Невірним є припущення, що винагорода за знахідку становить стягнення з хазяїна за недбалість у зберіганні своєї речі. Також, аналіз тлумачення терміна «винагорода» в тлумачному словнику сучасної української мови, де зазначено, що винагорода — це: 1) те, що є платою за працю, за які-небудь заслуги чи послуги; 2) те, що дається або робиться замість чого-небудь втраченого, не здобутого, компенсація [13, с. 79], приводить до запитання, чи є винагорода, на яку претендує особа, що знайшла річ, за ч. 2 ст. 339 ЦК України платою за працю?

Проаналізувавши існуючі точки зору з даного питання, доходимо висновку, що в даному випадку можна говорити про виникнення так званих «заохочувальних відносин» — це відносні правовідносини, що складаються із права вимоги виплати грошової суми, видачі іншого майна або застосування іншого заохочення та кореспондуючого йому обов'язку таке заохочення здійснити. При цьому під заохоченням варто розуміти визнання зобов'язаною особою дій управомоченої особи правильними (належними, позитивними) і схвалення таких з метою спонукання управомоченої особи й надалі здійснювати подібні дії у відповідних ситуаціях. Передбачається, що реалізація заохочувальних правовідносин повинна сприяти збільшенню майнової сфери управомоченої особи, або зростанню поваги до неї самої або її окремих якостей (ділових, трудових, моральних і т. п.) іншими особами, або, нарешті, до підвищення рівня її самооцінки й самоповаги [12, с. 223].

Думаємо, що винагорода за ч. 2 ст. 339 ЦК України являє собою вид заохочувальних правовідносин, а отже, не може бути визначена, як винагорода особи, що знайшла річ, за сумнівність або за працю при розшуку речі. Ці виплати мають спонукати її до повернення речі хазяїнові.

Частина 2 ст. 339 ЦК закріплює максимальний розмір винагороди, яку має право вимагати особа, що знайшла річ, за її повернення (до двадцяти відсотків від вартості речі).

Відповідно до ч. 3 ст. 339 ЦК України у разі, якщо власник (володілець) публічно обіцяв винагороду за знахідку, винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки. Тому, якщо власник публічно (в оголошенні, в засобах масової інформації, по телебаченню, радіо тощо) пообіцяв винагороду будь-якого розміру за його бажанням, то він повинен сплатити її саме у тому розмірі, який пообіцяв, тобто винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки винагороди (ст. 1144 ЦК України).

Правовідносини щодо публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу регулюються параграфом 1 глави 78 ЦК України (ст. ст. 1144–1149).

Так, відповідно до ст. 1144 ЦК України особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо).

Публічна обіцянка винагороди як юридичний факт — це, власне, сама пропозиція здійснити ту чи іншу дію за винагороду. Також її можна розглядати як односторонній правочин, особливість якого полягає в тому, що він відбувається стосовно невизначеного кола осіб, а учасником правовідношення, яке виникає на його основі, може бути кожен, хто досягне зазначеного у правочині результату. Публічна обіцянка винагороди — це односторонній правочин, з огляду на який особа, що обіцяла винагороду, зобов'язується сплатити встановлену винагороду тому, хто досягне обумовленого правочином результату [14, с. 311].

При цьому, виходячи з положень ст. 2 ЦК України, особою, яка має право публічно пообіцяти винагороду за такі дії, може бути як фізична, так і юридична особа.

Публічність обіцянки винагороди полягає в тому, що вона повинна бути сповіщена у засобах масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб [13, с. 298].

Згідно зі ст. 1144 ЦК України у сповіщенні публічної обіцянки винагороди мають бути визначені завдання, строк та місце його виконання, форма та розмір винагороди. Таким чином, юридичного значення публічна обіцянка винагороди набуватиме лише за наявності у сповіщенні зазначеної інформації.

У разі виконання завдання і передавання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду (нагороду), зобов'язана виплатити її. Якщо завдання стосується разової дії, винагорода виплачується особі, яка виконала завдання першою. Якщо таке завдання виконано кількома особами одночасно, винагорода розподіляється між ними порівну.

Слід зазначити, що у разі відсутності публічної обіцянки винагороди за знахідку речі, особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі до двадцяти відсотків вартості речі. Якщо ж власник (володільць) публічно обіцяв винагороду за знахідку, винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки (ст. 339 ЦК України) [15, с. 11].

У цьому випадку слід погодитися з думкою, висловленою у літературі, що не тільки сама знахідка є юридичним вчинком, а й передавання результату особі, що оголосила про винагороду, є юридичним вчинком, тому що особа, яка передає результат, не знає про обіцянку винагороду та не розраховує на неї. Особа, яка знайшла певну річ, отримує винагороду не тому, що здійснила певну дію на виконання обіцянки, а в результаті застосування норми права про знахідку [16, с. 3].

В разі знайдення особою знахідки обов'язок виплатити винагороду виникає у особи, яка публічно обіцяла винагороду з моменту передачі результату — знахідки. При цьому винагорода виплачується саме в тому розмірі, який був зазначений в оголошенні.

Конкретний розмір винагороди вказується в оголошенні. Винагорода може мати вигляд конкретної грошової суми, а може мати й інший матеріальний зміст.

Разом із тим досить часто в момент публічної обіцянки винагороди розмір винагороди не конкретизується, а використовується загальне формулювання — «винагорода гарантована». Проте подібне формулювання саме по собі гарантуючого значення не має [17, с. 321].

Розмір винагороди у цьому випадку буде визначатися за домовленістю з особою, яка обіцяла винагороду. А в разі суперечки між сторонами розмір винагороди може визначатися судом. До того ж треба мати на увазі, що право на одержання винагороди не виникає, якщо особа, яка знайшла загублену річ, не заявила про знахідку або вчинила спробу її приховати.

Якщо ж в оголошенні про обіцянку винагороди розмір винагороди за знахідку речі вказаний і цей розмір більший ніж 20 % вартості речі, то особа, яка оголосила про обіцянку винагороди, не може посилатися на ч. 2 ст. 339 ЦК України, що обмежує винагороду 20 % вартості речі, тому що існує спеціальна норма (ч. 3 ст. 339 ЦК України), яка чітко визначає: «якщо власник (володілець) публічно обіцяв винагороду за знахідку, винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки». Таким чином, якщо власник загубленої речі публічно пообіцяв винагороду будь-якого розміру за своїм бажанням, то він повинен сплатити саме у тому розмірі, який пообіцяв [18, с. 44].

Таке законодавче рішення здається цілком справедливим, хоча міститься не у всіх іноземних законодавствах. ЦК Японії не встановлює обов'язок по наданню винагороди особі, яка виконала необхідну дію поза зв'язком з публічною обіцянкою винагороди. Тому не може претендувати на винагороду особа, яка випадково знайшла річ, що одночасно є предметом публічної обіцянки винагороди [18, с. 24].

У цивільному законодавстві РФ, Білорусі, Грузії, Казахстану є норма, що передбачає виплату винагороди у разі знахідки за умовами публічної обіцянки винагороди, але не дає орієнтирів у тому випадку, якщо у публічній обіцянці винагороди не передбачений її розмір (що буває у більшості випадків, тому це може викликати труднощі на практиці у визначенні розміру винагороди стосовно загублених речей).

Не врегульованим залишається питання про речі, які самі по собі мають низьку вартість, проте становлять велику цінність для її власника. Наприклад, в Цивільному кодексі Російської Федерації закріплено, «якщо знайдена річ являє цінність тільки для особи, уповноваженої на її одержання, розмір винагороди визначається за згодою з цією особою» [19]. Проте ЦК України не регулює це питання. Таким чином, законодавство України встановлює імперативну норму стосовно розміру винагороди і обмежує її (звісно, це стосується випадків, коли у публічній обіцянці винагороди не встановлений її конкретний розмір).

З метою найповнішого захисту прав особи, що знайшла річ, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 339 ЦК України абзацом такого змісту: «Якщо знайдена річ являє цінність тільки для особи, уповноваженої на її одержання (особисті листи, щоденники, фотографії й т. п.), розмір винагороди визначається за згодою із цією особою».

Крім того, треба враховувати, що право на одержання винагороди не виникає, якщо особа, яка знайшла загублену річ, не заявила про знахідку або вчинила спробу її приховати.

Відповідно до ст. 1149 ЦК ЦК України зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди припиняється у разі: закінчення строку для передання результату; передання результату особою, яка першою виконала завдання. Тому у цих випадках, навіть якщо річ знайдена, посилатися на публічну обіцянку винагороди не можна.

Література

1. Цивільне право України : підруч. : в 2 т. Т. 2 / За заг. ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. — Х. : Одиссей, 2008. — 872 с.
2. Алексеев С. С. Односторонние сделки в механизме гражданско-правового регулирования / С. С. Алексеев // Антология уральской цивилистики. 1925–1989: Сб. ст. — М., 2001. — С. 54–68.
3. Толстой В. С. Понятие и значение односторонних сделок в советском гражданском праве : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. С. Толстой. — М., 1966. — 26 с.
4. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве / В. Б. Исаков. — М. : Юрид. лит., 1984. — 144 с.
5. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. — М.: Госюриздат, 1958. — 183 с.
6. Харитонов Є. О., Дрішлюк А. І. Цивільне право України. Елементарний курс: Навч. посіб. — Суми: Університет. кн., 2006. — 352 с.
7. Энгельман И. Е. О давности по русскому гражданскому праву. Историко-догматическое исследование / И. Е. Энгельман. — М. : Статут, 2003. — 511 с.
8. Анненков К. Система русского гражданского права / К. Анненков. — СПб. : Типография имени Стасюлевича, 1895. — 670 с.
9. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русский юристов / [Составил И. М. Тютрюмов]. — Кн. 2. — М. : Статут, 2004. — 603 с.
10. Грамацький Е. Правова природа зберігання майна та його правові підстави за новим законодавством України / Е. Грамацький // Право України. — 2003. — № 10. — С. 108–113.
11. Грамацький Е. М. Договір зберігання в цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Е. М. Грамацький. — К., 2004. — 20 с.
12. Мейер Д. И. Русское гражданское право : в 2 ч. / Д. И. Мейер ; [по исправл. и допол. 8-му изд.]. — 1902. — М. : Статут, 1997. — Ч. 2. — 390 с.
13. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник : Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. — Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. — 704 с.
14. Белов В. А. Гражданское право. Особенная часть / В. А. Белов. — М. : Центр ЮрИнфоР, 2004. — 767 с.
15. Голубева Н. Ю. Зобов'язання із публічної обіцянки винагороди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 — Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Н. Ю. Голубева. — Одеса, 2005. — 22 с.
16. Новікова О. На обіцянках можна заробляти / О. Новікова // Юридична газета. — 2004. — № 4. — С. 3–7.
17. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / [А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань.] — Т. 1. — К. : А. С. К.; Севастополь : Інститут юридичних досліджень, 2004. — 928 с.
18. Голубева Н. Ю. Зобов'язання із публічної обіцянки винагороди : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Неллі Юріївна Голубева. — Одеса, 2005. — 215 с.
19. Гражданский кодекс Российской Федерации : Ч. 1 // Свод законов Российской Федерации. — 1994. — № 32. — Ст. 3301.

Анотація

Вороніна Н. В. До питання про порядок відшкодування витрат, пов'язаних із знахідкою. — Стаття.

У статті розглядаються питання, пов'язані з відшкодуванням витрат щодо знахідки. Приділено увагу поняттю знахідки, розглядаються наслідки, що тягне знахідка. Також аналізуються питання щодо публічної обіцянки винагороди за знахідку, в тому числі розмір та порядок виплати такої винагороди.

Ключові слова: знахідка, річ, відшкодування витрат, винагорода.

Аннотация

Воронина Н. В. К вопросу о порядке возмещения расходов, связанных с находкой. — Статья.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с возмещением расходов относительно находки. Уделено внимание понятию находки, рассматриваются последствия, которые влечет находка. Также анализируются вопросы публичного обещания вознаграждения за находку, в том числе размер и порядок выплаты такого вознаграждения.

Ключевые слова: находка, вещь, возмещение расходов, вознаграждение.

Summary

Voronina N. V. On the question of reimbursement associated with finding. — Article.

The paper addresses issues related to reimbursement for the findings. Attention is paid to the notion findings, considered the consequences that entails finding. Also examines the issue of public promise of reward for the find, including the size and manner of payment of such fees.

Keywords: finding, thing, reimbursement, reward.

УДК 347.764:368.86:368.212

Є. Ш. Гареев

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИПЛАТИ СТРАХОВОГО ВІДШКОДУВАННЯ ПРИ СТРАХУВАННІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АВТОМОБІЛІСТІВ

Постановка проблеми. Одним із обов'язкових видів страхування в Україні є страхування цивільно-правової відповідальності водіїв автомобілів та інших наземних транспортних засобів. При цьому можна сміло стверджувати, що кількість страхових випадків при цьому виді страхуванні є самою великою порівняно з будь-якими іншими видами страхування. Відповідно й питання правового регулювання відносин, що складаються при здійсненні страхових виплат, є неймовірно актуальними як в теорії, так і в судовій практиці. Як показує практика, найбільш гострими проблемами при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є питання підстав та розмірів страхового відшкодування.

Слід додати, що актуальність питання, що розглядається, підігрується фактичною відсутністю досліджень та публікацій на зазначену тему. Нечисленні статті, опубліковані з зазначеної проблематики, торкаються лише окремих